संस्कृतभाषा - २

चम्पूरामायणम् – (बालकाण्डः)

Program in which it is offered: [Integrated Masters – Vyākaraṇa and Vedānta]

Course Category: [Proficiency]

Schedule of offering:2

Course Credit Structure: [3]

- **Lecture: [3]**
- **Tutorial: [none]**
- **Practical: [none]**

Contact Hours per week: [3]

1. Introduction

संस्कृतभाषायाः स्वरूपस्य ज्ञानार्थं शास्त्रग्रन्थानामिव काव्यग्रन्थानामपि अध्ययनम् अत्यावश्यकम् । शास्त्रे हि स्वविषयप्रतिपादनाय केवलाः तदुपयोगिनः शब्दा प्रयोगाश्च आश्रीयन्ते, काव्ये पुनः सकलं जगत् वर्णनाविषय इति तत्प्रतिपादनाय शब्दाः प्रयोगाश्च विविधाः भवन्तीति भाषाशिक्षणार्थं काव्यम् प्रशस्ततर उपायो भवति ।

तत्र आद्ये सत्रे पद्यकाव्यं बोधितमिति कारणतः प्रकृते सत्रे भोजराजविरचितं चम्पूरामायणं नाम काव्यं योजितमस्ति । चम्पूकाव्यं हि गद्यपद्योभयमयं भवति । तत्र पद्यबन्धस्येव गद्यगतेरपि परिचयः भविष्यति । चम्पूरामायणं च चम्पूकाव्येषु रसोदारतया अभ्यर्हिततमं मन्यन्ते विद्वांसः । अतोऽत्र अस्य ग्रन्थस्य बालकाण्डः पठ्यक्रमे योजितः ।

2. Course Objectives

अनेन क्रमेण अध्ययनस्य अन्ते छात्राः –

- सन्धिकार्याणि कर्तुं, कृतसन्धिकार्येषु प्रदेशेषु विभागं कर्तुं च प्रभवेयुः
- स्त्रीपुंनपुसंकलिङ्गेषु सर्वेषां प्रातिपदिकानां सर्वेषु सुप्-प्रत्ययेषु रूपाणि निष्पादयितुं समार्थाः भवेयुः
- अनुवृत्यादिज्ञानपूर्वकं सूत्रार्थावगमे तद्व्याख्याने च पाटवं प्राप्नुयुः
- प्रकृतग्रन्थभागं प्रतिपङ्क्ति अधीत्य कस्यापि भागस्य व्याख्याने समर्थाः भवेयुः

3. Pre-requisites

- तिङन्तसुबन्तरूपाणां ज्ञानम्
- सन्धीनां, समासानां, कारकाणां च परिचयः
- सरलकाव्यप्रवेशः

4. Readings

- पण्डित रामनाथत्रिपाठी शास्त्री, चम्पूरामायणम्, कृष्णदास अकादमी, 2000, पृ सं 1 - 114

5. Module-wise topics

Module 1 – आदितः यज्ञानुष्ठानपर्यन्तो भागः **15 sessions**

Objectives –

- काव्यसौन्दर्यास्वादनाभ्यासः
- भाषागतानां विशिष्टांशानां परिचयः
- प्रयुक्तानां सुबन्ततिङन्तपदानां विवरणसामर्थ्यम्
- समासविग्रहेषु सामर्थ्यम्

Topics –

- वाल्मीकिना रामायणस्य विरचनं लवकुशाभ्यां अध्यापनं च
- सुराणां नारायणसन्दर्शनम्, रावणस्य दुर्वृत्तानां कथनं च
- नारायणेन सुराणाम् अभयप्रदानम्

Module 2 – यज्ञानुष्ठानप्रभृति विश्वामित्रयज्ञसमाप्तिपर्यन्तो भागः **10 sessions**

Objectives –

- काव्यसौन्दर्यास्वादनाभ्यासः
- भाषागतानां विशिष्टांशानां परिचयः
- प्रयुक्तानां सुबन्ततिङन्तपदानां विवरणसामर्थ्यम्
- समासविग्रहेषु सामर्थ्यम्

Topics –

- रामादीनां चतुर्णां जननम्
- दशरथसभायां विश्वामित्रस्यागनम्, यज्ञरक्षणार्थं रामलक्ष्मणयोः नयनं च
- ताटकाया वृत्तान्तस्य वर्णनं, तस्या वधश्च

- मारीचसुबाहुनिग्रहपूर्विका यज्ञसम्पत्तिः

Module 3 – यज्ञसम्पत्त्युत्तरः अहल्योद्धारान्तो भागः **1 0 sessions**

Objectives –

- काव्यसौन्दर्यास्वादनाभ्यासः
- भाषागतानां विशिष्टांशानां परिचयः
- प्रयुक्तानां सुबन्ततिङन्तपदानां विवरणसामर्थ्यम्
- समासविग्रहेषु सामर्थ्यम्

Topics –

- विश्वामित्रेण स्ववंशवृत्तकथनम्
- गङ्गावतरणवर्णनम्
- विविधाः कथाः

Module 4 – जनकभवनप्राप्तिप्रभृति बालकाण्डसमाप्तिपर्यन्तो भागः **10 sessions**

Objectives –

- काव्यसौन्दर्यास्वादनाभ्यासः
- भाषागतानां विशिष्टांशानां परिचयः
- प्रयुक्तानां सुबन्ततिङन्तपदानां विवरणसामर्थ्यम्
- समासविग्रहेषु सामर्थ्यम्

Topics –

- रामकर्तृकं विश्वामित्रवृत्तान्तस्य कथनम्
- रामकर्तृकः धनुर्भङ्गः, चतुर्णां भ्रातृणां परिणयश्च
- जामदग्न्यगर्वभङ्गः

6. Pedagogy

अध्यापनपद्धतिः प्रायेण उपन्यासरूपा भवति । ग्रन्थभागस्य वाचनं छात्रमुखात् कारयिष्यते । एकैकस्य पदस्य परिचयः विभक्तिवचनविग्रहादिविवरणद्वारा बोधनं विधास्यते । अपेक्षितानां भागानां व्याख्यानमपि अवलोकयिष्यते ।

7. Learning outcome

एतं विषयम् अधीत्य छात्राः भाषायाः स्वरूपं साधु ज्ञातुं प्रभवन्ति । गद्यभागस्य पद्यभागस्य वा अन्वयादिकं ज्ञात्वा तदनुसारम् अर्थं विवरीतुं शक्नुवन्ति ।

8. Evaluation Pattern

- कार्यसमर्पणम् २० अङ्काः
- प्रस्तुतिः १५ अङ्काः
- सत्रार्धपरीक्षा २५ अङ्काः
- सत्रान्तपरिक्षा ४० अङ्काः